

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ЗБІРНИК СТАТЕЙ

IV Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції

«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»

м. Глухів, 9-10 листопада 2017 року

Міністерство освіти і науки України
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Національний університет «Львівська політехніка»
Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького
Міжрегіональна Академія управління персоналом
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки
Глухівський міський відділ освіти
Відділ освіти Глухівської районної державної адміністрації

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
«АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ»
Глухів (9-10 листопада 2017 року)

м. Суми – 2017
ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо»

УДК 159.9
ББК 88.4
А 43

Рекомендовано до друку кафедрою психології (протокол № 2 від 18.10.2017 р.) та радою факультету педагогіки і психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 3 від 07.11.2017 року)

Редакційна колегія:

І. М. Біла – доктор психологічних наук, професор, вчений секретар Відділення психології, вікової фізіології та дефектології Президії Національної академії педагогічних наук України

Я. О. Гошовський – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри педагогічної та вікової психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки;

Н. М. Ільїна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

С. Б. Кузікова – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка;

В. М. Поліщук – доктор психологічних наук, заслужений працівник освіти, професор кафедри теоретичної та практичної психології Інституту права та психології Національного університету «Львівська політехніка»;

В. М. Чернобровкін – доктор психологічних наук, професор, завідувач кафедри психології Національного університету «Києво-Могилянська академія».

Відповідальні за випуск:

Т. М. Євменова – кандидат психологічних наук, старший викладач кафедри психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка;

Ю. В. Рябко – асистент кафедри психології, практичний психолог Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка.

A43 Актуальні проблеми практичної психології : збірник статей IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (Глухів, 9-10 листопада 2017 року) / Міністерство освіти і науки України, ГНПУ ім. О. Довженка [та ін.]; [ред. кол. : І. М. Біла, Я. О. Гошовський, Н. М. Ільїна, С. Б. Кузікова, В. М. Поліщук, В. М. Чернобровкін] ; відп. ред. Н. М. Ільїна. – Суми : ТОВ «Видавничий дім «Ельдорадо», 2017. – 280 с.

У збірнику опубліковані статті IV Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції «Актуальні проблеми практичної психології», яка відбулася на кафедрі психології Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка 9-10.11.2017 року.

Публікації, як правило, подаються в авторській редакції.

Відповідальність за достовірність поданої інформації покладається на авторів.

УДК 159.9
ББК 88.4

Михайлова Н.О., Басараб Н.В. Проблематика особистісної кризи в психологічній науці	81
Михальчук Ю.О. Розвиток професійного «Я»: теоретико-практичний аспект вивчення	85
Міщик Л.І., Смик А.С. Емпіричне дослідження мотивації користування інтернетом у студентську віці	88
Мудрик Н.В., Яремко Р.Я. Емоційно-вольові стани особистості курсантів вищих навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій	93
Носова І.С. Поняття внутрішньоособистісного конфлікту в психологічній науці	97
Паркулаб О.Г. Психологічний аналіз екзистенційної ситуації сучасної людини	102
Поліщук В.М. Психолого-педагогічний досвід і професійне педагогічне повсякдення	106
Поліщук С.А. Вплив суб'єктивного сприйняття часу на переживання особистістю стресової ситуації	111
Прокоф'єва О.О., Зайцева Ю.М. Вікові особливості становлення громадянської ідентичності	115
Прокоф'єва О.О., Прокоф'єва О.А. Сепарація від батьків як запит у психодраматичній групі	118
Рашковська І.В. Роль учителя у створенні позитивного психологічного клімату в шкільному колективі	123
Руденко Л. А. Формування соціально орієнтованої особистості: комунікативний аспект проблеми	126
Рябко Ю. В. Психологічний супровід професійної підготовки студентів-психологів засобами кіно тренінгу	131
Сокол А.О. Особливості формування пізнавальних процесів у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення	136
Співак Л. М. Психолого-педагогічні умови розвитку національної самосвідомості в студентської молоді	140
Стороженко Ю.О. Психологічна модель формування «вольової» особистості (на прикладі дітей молодшого шкільного віку)	143
Тарасова Т.Б. Особливості методики психологічної освіти батьків	147
Толков О.С. Психологічний супровід працівників вищої школи в умовах змін	152
Цінько С.В. Дія механізму вірогідного прогнозування у процесі сприймання усного мовлення	156

УДК 159.922.72-053.6:172.12

ВІКОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

У статті подається аналіз поняття громадянська ідентичність та особливості її формування у підлітковому віці. Розглядаються показники громадянської ідентичності та її взаємозв'язок з етнічною ідентичністю.

Ключові слова: *громадянська ідентичність, етнічна ідентичність, ідентичність, підлітковий вік, показник, формування.*

Ідентичність набувається людиною під час індивідуального розвитку і є результатом психологічних процесів соціалізації, ідентифікації, особистісної інтеграції тощо. По мірі засвоєння індивідом соціокультурних зразків, норм, цінностей, прийняття та засвоєння різних ролей у взаємодіях з іншими людьми, його самоідентифікації змінюються, і більш-менш остаточно ідентичність складається до кінця юнацького віку [3].

Показниками громадянської ідентичності слугують ототожнення з країною, почуття гордості за Батьківщину, бажання залишатись у своїй країні. Вони відображають ті сфери життя індивіда, які стосуються його взаємовідносин із державними інститутами, політичною активністю, характеризують ступінь декларативної підтримки й прийняття різних напрямів розвитку суспільства. Показники громадянської ідентичності у сукупності відображають особливості декларативного рівня масової свідомості в її емоційних, раціональних і поведінкових складових.

Як свідчать соціологічні дослідження, у процесі розбудови національної держави поєднання етнічної та громадянської ідентичності більш безболісно проходить у представників титулованих етносів новостворених суверенних держав. Водночас процес громадянської ідентичності населення України засвідчив, що лише з розвитком громадянського суспільства ототожнення нетитулованих етносів з новою державою набуло незворотного характеру [2].

Громадянська ідентичність розглядається дослідниками водночас з етнічною. Громадянська ідентичність є більш складним і ще не усталеним поняттям у психології, оскільки співвідноситься з поняттям нації – одним із найбільш суперечливих і неоднозначних понять сучасної науки. П. Григор'єв вважає, що громадянська (українська) ідентичність – це вільне ототожнення людини з українською нацією (народом); включеність людини в суспільне, культурне життя країни, усвідомлення себе українцем; відчуття причетності до минулого, сьогодення та майбутнього української нації. Відомий психолог і вчений О. Асмолов поняття «громадянська ідентичність» розглядає як

усвідомлення особистістю своєї приналежності до спільноти громадян певної держави на загальнокультурній основі, при цьому автор зазначає, що громадянська ідентичність має особистісний сенс на відміну від поняття громадянство [4, с. 238].

Етнічна ідентичність – це складова частина соціальної ідентичності особистості, багатовимірна соціально-філософська категорія; етнокультурна ідентичність – складний соціально-психологічний феномен [1]. Ми вважаємо, що ідентичність – динамічне утворення, що зазнає певних змін упродовж життя людини, включеної до етно-культурних контекстів. Розглянемо основні етапи її формування.

1. Дитинство: ще немає чіткого усвідомлення спільності з представниками свого етносу, присутні лише слабкі етнічні знання; взаємозв'язку з рідними, ототожнюють себе з певним етносом, але спостерігається невмотивоване надання переваги своїй етнічній групі. Нині сучасні дослідники (Ж. Девос, О. Романова, Г. Солдатова, Г. Шпет та ін.) ствержують, що перші «проблиски» ідентифікації з групою виявляються у дітей 3–4 років, навіть є дані про первинне сприйняття яскравих зовнішніх відмінностей – кольору шкіри, волосся – дітьми до трьох років.

2. Підлітковий вік: школярі вже можуть пояснити мотиви вибору своєї етнічної приналежності, у них пробуджується інтерес до рідної культури, відбувається формування системи уявлень і оцінок етно-культурних особливостей своєї спільності порівняно з іноетнічним оточенням.

3. Юність: етнічні установки набувають базової стійкості, зміцнюється усвідомлення своєї етнічної приналежності, формується етнічний світогляд, здійснюється діалог мов і культур, мислення стає поліфонічним, розширюється культурний кругозір.

Найкритичнішим періодом у житті людини, який можна позначити як етап вибору між альтернативними стратегіями міжкультурної взаємодії – мультикультуралізм чи націоналізм, на наш погляд, є старший шкільний вік (14-16 років). За Е. Еріксоном, людина впродовж життя переживає низку психосоціальних криз. Учений розрізняє вісім стадій розвитку ідентичності, на кожній з яких людина здійснює вибір між двома альтернативними фазами розв'язання вікових та ситуативних завдань розвитку. Згідно з його розумінням, п'ята стадія від 11 до 20 років – ключова для набуття почуття ідентичності. У цей час підліток коливається між позитивним полюсом ідентифікації Я і негативним полюсом плутанини ролей [4, с. 240]

Своєю чергою, етнокультурна ідентичність підлітків є складним психологічним утворенням, що характеризується спрямованістю етнічних установок, цілісністю й суперечливістю національного самовизначення, ступенем включеності до контексту національної культури та її позитивним сприйняттям [4, с. 241].

У розвитку громадянської свідомості дитини О. Вишневський виокремлює щонайменше три етапи, які накладають на цю свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст: етнічне самоусвідомлення, національно-політичне самоусвідомлення, громадсько-державне самоусвідомлення.

Як свідчать психологічні дослідження, становлення громадянської ідентичності, як складової концепції особистості, підпорядковується певним закономірностям і проходить низку фаз у своєму розвитку. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, ровесників. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації – дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Під впливом зазначених змін, новим змістом наповнюється Я-образ особистості, в якому все більшої ваги набувають національні складові. Як зазначає Т. Татаренко, все починається з регіональної ідентичності: «У межах першої відбувається класифікація та власне ідентифікація, що є основою для формування опозиції «ми – вони». На другому етапі відбувається «формування образів», тобто надання етнічним спільнотам певних культурних, статусних, ментальних характеристик. Третя фаза пов'язана з формуванням національної ідеології та спрямованого ідеологічного впливу. Втім співвідношення «ми – вони» визначається не лише сталими стереотипами, а й соціальними зв'язками, що залежить від певного соціокультурного становища, життєвих позицій, цінностей спільнот та конкретних соціально-економічних умов» [5].

У період з 18 до 22 років процес формування самосвідомості та самоідентифікації досягає найвищих темпів. Подальші зміни національної ідентичності є вже не стільки її формуванням, скільки трансформацією, яка залежить від соціально-політичних, економічних та інших сфер життєдіяльності людини.

Проблема становлення громадянської ідентичності, актуалізована реальним суспільно-політичним контекстом, активно піднімається в Україні в дослідженнях 1990–2000 років. У них громадянська ідентичність визначається як процес ототожнення, уподібнення себе з певною громадою. В особистості з'являються суб'єктивне відчуття належності до громадянської спільноти, прийняття її групових норм і цінностей [5, с. 56]

Отже, становлення соціальної ідентифікації, неможливе без розвитку та формування громадянської та етнічної ідентичностей. Етнокультурна ідентичність підлітків є складним психологічним утворенням, що характеризується спрямованістю етнічних установок, цілісністю й суперечливістю національного самовизначення, ступенем включеності до контексту національної культури та її позитивним сприйняттям. Становлення громадянської ідентичності, як складової концепції особистості, підпорядковується певним закономірностям і проходить у

своєму розвитку низку фаз. Її пробудження відбувається у дитячому віці під впливом сімейного середовища, друзів, знайомих, однолітків. Пізніше в цей процес включаються інші осередки соціалізації – дошкільні заклади, школа, позашкільні установи, вищі навчальні заклади тощо. Під впливом зазначених змін, новим змістом наповнюється Я-образ особистості, в якому все більшої ваги набувають громадянські складові.

Література

1. Гаджиев К. С. Концепция гражданского общества: идейные истоки и основные вехи формирования / К.С. Гаджиев // Вопросы философии. – 2010. – № 3. – С. 38–50.
2. Енциклопедія сучасної України. – Том.6. – Київ: НАН України, 2006. – 711 с.
3. Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні / за ред. С.Д. Максименка, В.Т. Циби, Ю.Ж. Шайгородського. – К. : Український центр політичного менеджменту, 2003. – 512 с.
4. Стасюк Г. Особливості формування етнокультурної та громадянської ідентичності в освітньому середовищі [Електронний ресурс] / Г. Стасюк // Проблеми гуманітарних наук. Психологія. – 2015. – Вип. 37. – С. 237–246.
5. Татаренко Т. Регіональна ідентичність у політичному просторі України [Електронний ресурс] / Т. Татаренко // Політичний менеджмент. – 2009. – № 4. – С. 51–60.

Прокоф'єва О.О., Прокоф'єва О.А.

УДК 159.922.8-042.55:615.851

СЕПАРАЦІЯ ВІД БАТЬКІВ ЯК ЗАПИТ У ПСИХОДРАМАТИЧНІЙ ГРУПІ

У статті розглядається проблема сепарації від батьків, її етапи і види, обговорюється поняття психодрами, центрованої на протагоністі, наводиться приклад роботи з сепарацією від батьків у психодраматичній групі.

Ключові слова: сепарація, психодрама, взаємини з батьками.

Близько третини всіх клієнтських запитів стосується взаємин із батьками. Відділення від батьків – це не просто процес фізичного переїзду і набуття економічної незалежності. Відокремитися від батьків – це означає стати емоційно незалежним, припинити доводити власну точку зору, отримувати задоволення від невиконання вимог батьків, ображатися на батьків, не боятися їх оцінки, чекати чи вимагати допомоги і приймати її як належне. Проте відокремлення від батьків